

MAREK ŁYSKAWA

**MATERIALNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU SPORTU
W SZCZECINIE W LATACH 1945–2005**

Słowo kluczowe: inwestycje

Key word: investment

W pojęciu „materialne uwarunkowania rozwoju sportu” mieszczą się głównie trzy elementy: finansowanie tej dziedziny, liczba i stan obiektów, czyli baza sportowa oraz wyposażenie jej w urządzenia i sprzęt. W latach 1945–2005 elementy te, warunkujące rozwój sportu szczecińskiego, przedstawiały się różnorodnie i dlatego uzasadnione jest odnoszenie się do kolejnych okresów rozwojowych wyznaczonych ważnymi dla kraju wydarzeniami politycznymi i gospodarczymi oraz przemianami w dziedzinie kultury fizycznej.

Pierwszy okres obejmuje lata 1945–1956 i jest to przede wszystkim czas odbudowy ze zniszczeń wojennych.

Jakkolwiek w założeniach gospodarczych państwa okres usuwania zniszczeń wojennych łączono głównie z realizacją 3-letniego planu odbudowy gospodarczej (1947–1949), a następujący po nim plan 6-letni (1950–1955) miał być etapem rozwoju i industrializacji kraju, okres odbudowy infrastruktury sportowej w Szczecinie trwał aż do końca roku 1956, ponieważ w tym czasie nie zbudowano w mieście żadnego nowego obiektu sportowego, działalność inwestycyjna zaś wiązała się przede wszystkim z usuwaniem wojennych zniszczeń i przewyciężaniem powojennego chaosu oraz postępującej dewastacji

bazy materialnej sportu. Był to również okres zmieniających się warunków finansowania sportu. Podstawowe znaczenie miało wprowadzenie kultury fizycznej w roku 1950 do planu 6-letniego, a tym samym do budżetu państwa jako osobnej dziedziny gospodarki narodowej. Wcześniej finansowanie kultury fizycznej miało charakter spontaniczny, a środki finansowe pozyskiwano z wszelkich możliwych źródeł, także z prywatnych. Jak pisał Henryk Kozłowski, „pierwszą pomoc finansową od władz państwowych otrzymał klub sportowy «Odra» w marcu 1946 roku w wysokości 50 tys. zł”¹, należałoby dodać – na potrzeby sekcji piłki nożnej, rozgrywającej swoje zawody piłkarskie już od roku 1945.

Działające w mieście w latach 1946–1949 urzędy administracyjne dysponowały w dziedzinie kultury fizycznej rocznym budżetem, będącym częścią budżetu miasta. W roku 1946 było to około 2 mln zł, w 1947 – około 3,7 mln zł, w roku 1948 – około 4,8 mln zł (ceny bieżące) itd. Jednakże rozporządzanie tymi pieniędzmi wymagało zgody Zarządu Miejskiego, a wysokość sum stanie się porównywalna wówczas, gdy się powie, że projekt inwestycyjny Wojewódzkiego Wydziału Inwestycji w Szczecinie z roku 1948 na zagospodarowanie sportowo-rekreacyjne jednego tylko obiektu – kąpieliska nad jeziorem Głębokim – opiewał na sumę 10 mln zł². Szukano zatem także innych źródeł finansowania. Znaczące środki na sport łożyła w tym czasie Komisja Centralna Związków Zawodowych. Przeznaczano je głównie na finansowanie zrzeszeń sportowych i imprezy masowe, rozwój organizacyjny kultury fizycznej, zakup sprzętu sportowego oraz na niewielkie przedsięwzięcia inwestycyjne i konserwacyjne. Okręgowe związki sportowe otrzymywały niewysokie subwencje ze swoich warszawskich central. Kluby sportowe wykorzystywały zaś wszelkie istniejące możliwości. Przykładem gospodarki finansowej jednego z nich, Poczтового Klubu Sportowego „Piaś” Szczecin, może być sprawozdanie kasowe za okres od kwietnia 1947 do marca 1948 roku, w którym po stronie przychodów znajdują się dotacje dyrekcji szczecińskiej Poczty, dochody ze składek

¹ H. Kozłowski: *Powstanie i rozwój kultury fizycznej na Ziemi Szczecińskiej*. W: *Sport robotniczy*, t. III. Warszawa 1966, s. 136; por. S. Rakowski (red.): *XX lat sportu kolejowego w Szczecinie*. Szczecin 1965, s. 20.

² M. Łyskawa: *Miejski Komitet oraz Miejska Rada Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Szczecinie (1946–1948)*. Prace Instytutu Kultury Fizycznej nr 9, 1992, s. 33; „Kurier Szczeciński” 1948, nr 260.

członkowskich, biletów wstępu na imprezy sportowe, zabaw tanecznych i od mecenasów sportu, po stronie rozchodów zaś wydatki administracyjne i sekcji sportowych, a także obowiązkowa, kilkunastotysięczna składka klubu na odbudowę Warszawy³.

Wobec braku dostatecznych środków inwestycyjnych akcent w budownictwie sportowym położono na odbudowywanie i oddawanie do użytku obiektów stosunkowo mało zniszczonych, wymagających niewielkich nakładów finansowych, możliwych do uruchomienia siłami członków organizacji sportowych

i społecznych. Już w roku 1946 władze miejskie Szczecina zdecydowały zatrzymać pod swoją kontrolą pięć obiektów, które wówczas uznano za podstawowe. Był to Miejski Stadion im. Janusza Kusocińskiego w Lasku Arkońskim, tor kolarski, korty tenisowe przy alei Wojska Polskiego oraz kąpieliska „Arkonka” i „Głębokie”. Wszystkie wymagały jednak poważnych remontów, a niektóre uregulowania przede wszystkim prawa własności. Zdołano także oddać do użytku Łazienkę Miejską z dwoma basenami pływackimi przy placu Orła Białego oraz halę sportową przy ulicy Narutowicza, natomiast kilka poniemieckich boisk sportowych wydzierżawiono klubom, nakładając na nie obowiązek doprowadzenia ich do stanu używalności, a następnie konserwacji i utrzymania. Uruchomiono też niektóre szkolne sale gimnastyczne oraz zorganizowano pierwszą w polskim Szczecinie poradnię sportowo-lekarską, kierowaną przez dr. Jerzego Tuza⁴.

Odczuwano dotkliwy brak ubiorów i sprzętu sportowego. Oprócz możliwości niewielkich zakupów i skromnych przydziałów z Głównego Urzędu Kultury Fizycznej próbowano temu zaradzić poprzez organizowanie produkcji własnej. Na przełomie lat 1946/1947 działała krótko w Dobrej Nowogardzkiej wytwórnia sprzętu gimnastycznego i nart, a w końcu sierpnia 1948 roku powstała w Szczecinie – staraniem działaczy Okręgowego Związku Piłki Nożnej – Spółdzielnia Sportowa, która dostarczała organizacjom sportowym sprzęt wła-

³ Archiwum Państwowe w Szczecinie. UWS 1485, TKS „Piast” Szczecin, sprawozdanie kasowe od dnia 9 III 1947 do dnia 14 II 1958.

⁴ Archiwum Państwowe w Szczecinie. WRN, WKKFiT 9, protokoły i sprawozdania Miejskiej Rady WF i PW w Szczecinie 1946–1948, protokół z dnia 12 marca 1947.

snej produkcji. Obydwa przedsięwzięcia miały krótki żywot i nie przyniosły widocznej poprawy sytuacji.

Na przełomie lat 1949/1950 w dziedzinie kultury fizycznej nastąpiły zmiany oparte – oczywiście – na radzieckich wzorcach organizacyjnych. Powołano Główny Komitet Kultury Fizycznej, a w miejsce dotychczasowych polskich związków sportowych utworzono społeczne sekcje GKKF. Ale równocześnie kultura fizyczna znalazła miejsce zarówno w budżecie państwa, jak i w 6-letnim planie gospodarczym oraz w centralnym planie inwestycyjnym. Nakreślono założenia polityki inwestycyjnej, a działania w budownictwie sportowym uregulowała uchwała rządu ze stycznia 1953 roku⁵. W polityce inwestycyjnej strategiczny cel – oparty m.in. na rezultatach sporządzonego w roku 1950 powszechnego spisu urządzeń sportowych – był jasny: inwestować, ale maksymalny nacisk położyć na poprawę gospodarowania. Droga do poprawy sytuacji w budownictwie sportowym – zdaniem władz państwowych – wiodła przez zagospodarowanie i uruchamianie obiektów istniejących. Przy czym w pierwszych trzech latach planu przewidywano przede wszystkim rozbudowę obiektów pozwalających na masowe uprawianie sportu i zdobywanie odznaki SPO – głównego miernika rozwoju kultury fizycznej w tamtym czasie. Budowę obiektów umożliwiających wyczynowe uprawianie sportu przewidywano w drugim trzyleciu planu 6-letniego.

A zatem w Szczecinie do roku 1956 nie było szans na budowę nowych obiektów sportowych, tym bardziej że wysokość nakładów inwestycyjnych na kulturę fizyczną należała tutaj do najniższych w Polsce i była porównywalna z takimi ośrodkami jak Rzeszów, Kielce czy Olsztyn⁶. Kiedy nie udało się zrealizować budowy szczecińskiego stadionu reprezentacyjnego przy ulicy Ostrawickiej, do centralnego planu inwestycyjnego wprowadzono przebudowę stadionu ZS „Kolejarz” (później: „Pogoni”) przy ulicy Twardowskiego. Jednakże wyjątkowo niedbale prowadzona budowa została ukończona dopiero w ramach następnego 5-letniego planu gospodarczego państwa. A zatem baza sportowa miasta pozostawała nadal istotnym problemem do rozwiązania.

⁵ Uchwała nr 21 Prezydium Rządu z dnia 10 I 1953 roku w sprawie wykorzystania i planowej rozbudowy urządzeń sportowych. *Monitor Polski* 1953, nr A-40, poz. 487.

⁶ M. Łyskawa: *Polityka inwestycyjna PRL w dziedzinie kultury fizycznej w latach 1945–1975*. Poznań 1983, s. 108 (rozprawa doktorska, maszynopis).

W latach 1956–1989, biorąc pod uwagę ówczesne wydarzenia w kraju, można wyróżnić kilka wyraźnie się zaznaczających podokresów: rok 1970, podział administracyjny państwa w roku 1975, lata 1980–1981 i rok 1989, oznaczający zmianę ustroju społeczno-politycznego i gospodarczego. Gdyby jednak odnieść się do całego tego okresu, można zauważyć występowanie pewnych wspólnych dla polityki inwestycyjnej prawidłowości. Od początku lat sześćdziesiątych obowiązywała zasada ograniczania do niezbędnego minimum obiektów sportowych o charakterze reprezentacyjno-widowiskowym, na rzecz obiektów podstawowych, ćwiczebno-roboczych, głównie krytych. Wychodzą z założenia, że wiele obiektów widowiskowych nie jest należycie wykorzystanych i przerasta potrzeby środowiska, a ponadto ich trybuny (widownia) są z reguły jednym z najdroższych elementów budowy. Akcentowano lepsze wykorzystywanie obiektów istniejących, konieczność ich konserwacji i modernizacji. W budżetach terenowych wprowadzono limity inwestycyjne, które – jako zbyt niskie – w poważnym stopniu ograniczały możliwości realizacji inwestycji. Tak było m.in. w Szczecinie w latach 1961–1965, kiedy przyznane ze środków Totalizatora Sportowego kredyty na budownictwo sportowe w wysokości 52 mln zł musiały być obniżone o połowę, ponieważ limit inwestycyjny przewidywał jedynie 26,2 mln zł⁷. Wymagając respektowania generalnych zasad polityki inwestycyjnej, wprowadzono jednak decentralizację w dysponowaniu środkami finansowymi. Nakazano koordynację poczynań pionu kultury fizycznej z oświatą w zakresie realizacji sportowego budownictwa szkolnego. Wprowadzono możliwość inwestowania poza limitem w ramach tzw. czynów społecznych, przy posiadaniu wkładu własnego inwestora w wysokości minimum 50% wartości kosztorysowej inwestycji.

W zakresie finansowania inwestycji momentem zwrotnym było utworzenie w grudniu 1955 roku Państwowego Przedsiębiorstwa „Totalizator Sportowy”. Cel jego istnienia od początku określano jasno: uzyskiwanie środków na rozwój inwestycji sportowych, kapitalne remonty obiektów, zakup sprzętu oraz konserwację urządzeń sportowych. Środki pochodzące z Totalizatora Sportowego stały się swego rodzaju katalizatorem rozwoju budownictwa sportowego w Polsce. Pozwalały one na utrzymywanie stałego przyrostu sportowej bazy

⁷ *Ibidem*, s. 65.

materialnej nawet wówczas, gdy istniały niewielkie możliwości inwestowania z innych źródeł. Bowiem od roku 1966 nakłady inwestycyjne na budownictwo sportowe w Polsce, w tym także w Szczecinie, systematycznie malały. Gdyby przyjąć za 100 wysokość nakładów inwestycyjnych w Polsce w roku 1966, to w latach 1970, 1971 i 1972 wynosiły one (kolejno) 42,3, 22,4 i 46,8⁸. Wprawdzie w latach 1973–1975 wskaźnik ten osiągnął wartość powyżej 100, lecz był to wzrost chwilowy. Kryzys gospodarczo-polityczny lat osiemdziesiątych w Polsce spowodował wstrzymanie inwestycji sportowych, z wyjątkiem przypadków rzeczywiście koniecznych.

Lata 1957–1989, pomimo rozlicznych trudności, przyniosły jednak powstanie kluczowych dla miasta obiektów nowych lub modernizację już istniejących. Powstał Wojewódzki Dom Sportu (1969) z odkrytym basenem pływackim i kortami tenisowymi, które dobudowano w latach 1969–1975. Zbudowano także odkryty basen pływacki przy stadionie „Pogoni” (1959). Powstało sztuczne lodowisko „Lodogryf” (1963) i ośrodek kajakowo-wioślarski na wyspie Wenecji (1966). Utworzono centralną bazę żeglarską nad jeziorem Dąbie. Zbudowano wioślarski tor regatowy na kanale Odyńca (1979). Przebudowano i oddano do użytku kryty tor kolarski z trzytysięczną widownią i urządzeniami towarzyszącymi (1988). Przebudowano halę sportową przy ulicy Narutowicza, zmodernizowano stadiony miejskie i korty tenisowe. Poszerzono sportową bazę szkół szczecińskich, szkoda, że w większości o obiekty niepełnowymiarowe – bo za takie należy uznać sale gimnastyczne o rozmiarach 18 x 9 m i mniejsze niż 25-metrowe baseny pływackie. Oddano do użytku zmodernizowane kąpielniska miejskie. Działające w kraju wytwórnie sprzętu sportowego wpłynęły na złagodzenie występujących na rynku braków. Ale główna inwestycja tego okresu – rozpoczęta z wielkim rozmachem w roku 1985 akcja budowy szczecińskiej hali widowiskowo-sportowej w rejonie ulic Gontyny i Emilii Plater, nie została zrealizowana. Budowlę, która miała być wizytówką sportową miasta i przyciągnąć do niego „wielki sport”, unicestwiła inflacja.

Rok 1989 i lata następne przyniosły zasadnicze zmiany w finansowaniu kultury fizycznej w ogóle, a sportu w szczególności. Jeszcze w roku 1988 w budżecie przeciętnego klubu sportowego około 52% środków pochodziło

⁸ *Ibidem*, s. 70.

z dotacji państwowych. W roku 2004 wysokość tych środków nie przekraczała 20%. W nowej rzeczywistości politycznej i społeczno-gospodarczej państwo nie miało obowiązku zapewnienia środków na funkcjonowanie sportu i rekreacji, ograniczając się jedynie do stale zmniejszających się dotacji na ten cel. Obowiązek taki miało jedynie w stosunku do wychowania fizycznego i rehabilitacji ruchowej. Toteż konsekwencją tych zmian było znaczne zmniejszenie globalnych dotacji państwowych na kulturę fizyczną, postrzeganych jako procent ogółu wydatków budżetowych państwa⁹.

W rzeczywistości jednak środków finansowych na kulturę fizyczną było jeszcze mniej, zniknęły bowiem niektóre dotychczasowe źródła finansowania – środki zakładów pracy, związków zawodowych, organizacji społecznych... Ponadto, w roku 1994 rozdział pieniędzy ze środków Totalizatora Sportowego na mocy decyzji parlamentarnej przejął rząd, przeznaczając na potrzeby kultury fizycznej jedynie 20% dopłatę do stawek gier losowych. Odtąd z tej dopłaty około 70% środków kierowano na inwestycje sportowe, a pozostałość na sport młodzieży szkolnej i osób niepełnosprawnych. Pomimo zmiany polityki finansowej i wyraźnego zmniejszenia środków inwestycyjnych przedsiębiorstwa, Totalizator pozostał głównym źródłem finansowania budownictwa sportowego.

W tej sytuacji za zaspokajanie potrzeb społecznych z zakresu kultury fizycznej, za stwarzanie warunków do jej rozwoju oraz za kierunki i rozmiary polityki inwestycyjnej na swoim terenie odpowiadał lokalny samorząd. Wysokość środków przeznaczanych na kulturę fizyczną z budżetu miasta nigdy w ostatnim piętnastoleciu nie była zadowalająca. W latach 2000–2005 były to sumy – z pominięciem nakładów inwestycyjnych – mieszczące się w granicach od 8,5 do 10,5 mln zł. Oznaczało to nie tylko, że były one zbyt małe w stosunku do występujących potrzeb, ale też że kształtowały się stale poniżej jednego procentu ogółu wydatków budżetowych miasta, co było niezgodne z przyjętą w październiku 2001 roku polityką radnych miejskich, nakazującą przeznaczanie na kulturę fizyczną każdorazowo co najmniej 1,5% rocznego budżetu miasta. A zatem okazało się, że szczecińscy radni – pomimo wielu obiecujących wypowiedzi w okrasach przedwyborczych, dotyczących rozwoju tej dziedziny

⁹ M. Pastwa: *Zarządzanie finansami instytucji sportowo-rekreacyjnych*. Warszawa 2000, s. 17, tabela 1.

życia społecznego – nie byli skłonni po wyborach dotrzymywać nawet przyjętych przez siebie uchwał.

Sytuację miasta w dziedzinie inwestycji sportowych w latach 1990–2005 można określić krótko: wiele zadań – mało pieniędzy. Mimo to wyremontowano, zmodernizowano lub zbudowano pewną liczbę obiektów sportowych, które polepszyły nieco niewystarczającą bazę sportową miasta. Zaczęto budować obiekty dla szkół i uczelni, wybudowano kilka hal sportowych i zmodernizowano inne, przeprowadzono modernizację Ośrodka Sportów Wodnych „Wenecja”, unowocześniono stadion „Pogoni” i korty tenisowe, uruchomiono szczecińską Gubałówkę, przystąpiono do remontu wysłużonego Szczecińskiego Domu Sportu i przebudowy „Lodogryfu”, wykonano także inne prace, a przede wszystkim zbudowano, właściwie od podstaw, Miejski Stadion Lekkoatletyczny przy ulicy Litewskiej. Jednocześnie kilka znaczących obiektów sportowych miasta przestało istnieć – obiekty szczecińskiego KS „Pionier”, odkryty basen „Pogoni”, kąpielisko „Gontynka”... Na zagospodarowanie sportowo-rekreacyjne czekają też ciągle niektóre dzielnice miasta i osiedla mieszkaniowe.

Ponadto ponownie oddaliła się perspektywa wybudowania hali sportowo-widowiskowej miasta, tym razem w rejonie ulic Wojska Polskiego, Szafera i Osiedla Zawadzkiego. Biorąc pod uwagę miejskie nakłady inwestycyjne, rysuje się ona mgliście, podobnie jak nasycenie miasta innymi obiektami sportowymi, z których – według istniejących norm – jedna hala sportowa o wymiarach powyżej 36 x 18 m powinna przypadać na 50 tysięcy mieszkańców, jedna 50-metrowa pływalnia kryta także na 50 tysięcy, pływalnia otwarta na 30 tysięcy itd., z zachowaniem podobnych proporcji w stosunku do innych obiektów otwartych i krytych.

Bibliografia

- Kozłowski H., 1966: *Powstanie i rozwój kultury fizycznej na Ziemi Szczecińskiej*. W: *Sport robotniczy*, t. III. Warszawa.
- Laskiewicz H., 1993: *Powstanie i rozwój organizacyjny ruchu sportowego na Pomorzu Zachodnim (1945–1957)*. Szczecin.

-
- Łyskawa M., 1983: *Polityka inwestycyjna PRL w dziedzinie kultury fizycznej w latach 1945–1975*. Poznań (rozprawa doktorska, maszynopis).
- Łyskawa M., 1992: *Miejski Komitet oraz Miejska Rada Wychowania Fizycznego i Przyśposobienia Wojskowego w Szczecinie (1946–1948)*. Prace Instytutu Kultury Fizycznej nr 9.
- Pastwa M., 2000: *Zarządzanie finansami instytucji sportowo-rekreacyjnych*. Warszawa.

DIE MATERIELLEN BEDINGUNGEN DER SPORTENTWICKLUNG IN SZCZECIN IN DEN JAHREN 1945-2005

Zusammenfassung

Zu den materiellen Bedingungen der Sportentwicklung gehören hauptsächlich drei Elemente: die Finanzierung, die Anzahl und der Stand der Sportangebote sowie die Ausstattung mit Sportgeräten. In den Jahren 1945–2005 waren diese Bedingungen unterschiedlich und abhängig von der Situation der Staatsfinanzen, der Investitionspolitik, der Höhe des Finanzierungsaufwandes für den Sport, der Realisierbarkeit der Investitionen usw. Diese Zusammenhänge stellt der Autor anhand von drei Entwicklungsperioden dar: 1945–1956, 1957–1989 und 1990–2005.

Übersetzt von Gisela Schusdzjarra